

Gordon Tullock: Den politiska marknaden — en introduktion till public choice-skolan

Den klassiska nationalekonomin — från Adam Smith och fram genom nästan hela 1800-talet — var som bekant en bred, gränsöverskridande teoribildning. Den väjde ingalunda för att analysera de politiska fenomenen sida vid sida med de rent ekonomiska; det är ingen tillfällighet att den i ursprungslandet England kom att benämnas "Political Economy". Men mot slutet av 1800-talet, när gränsnytteteorin slog igenom i ekonomernas tänkande och statskunskapen ("Political Science") emanciperade sig från granndisciplinerna, uppkom en boskillnad mellan den ekonomiska och den politiska vetenskapen. Sedan dess har allt längre gående differentiering och professionell specialisering varit huvudlinjen i de båda akademiska disciplinernas utveckling. Men redan på 1950-talet började tendenser till en motrörelse framträda inom den ekonomiska forskningen i USA. De främsta av dessa försök att återuppliva något av klassikernas gränsöverskridande ansats torde ha gjorts inom public choice-skolan.

Public choice-skolans anor

Man kan ha olika meningar om var, när och hur public choice-skolans analyser av politiska processer med hjälp av den ekonomiska teorins instrument tog sin början. Några menar att Kenneth Arrows "återupptäckt" av upplysningsmannen Condorcets s k voteringsparadox år 1951 är grunden till det nya tänkesättet. Andra utpekar Anthony Downs som den egentliga pionjären; som skäl för detta kan anföras, att *An Economic Theory of Democracy* (1957) otvivelaktigt haft ett stort inflytande på den statsvetenskapliga forskningen.¹

Men alla torde vara överens om att James Buchanan och Gordon Tullock är något av banérförare för public choice-skolan, särskilt genom *The Calculus of Consent* (1962), och att universitetet i Virginia genom deras verksamhet blivit skolans främsta fäste. Alla här nämnda författare är ekonomer, men det finns även några statsvetare som lämnat viktiga bidrag till denna två- eller tvärvetenskapliga teoriers utveckling. Främst bör nämnas William Riker och Peter Ordeshook. Deras bok *An Introduction to Positive Political Theory* (1973) räknas till standardverken på området.

Public choice-skolan har alltså gamla anor — drygt ett kvartssekel. Men det är först på 70-talet som den började uppmärksammas i den ekonomisk-politiska debatten och tas till intäkt för politiska resonemang i klart "nyliberal" anda. Antagligen står detta i samband med den ekonomiska krisen och den kris för den ekonomiska teorin som denna utlöste. Den nyliberala tesen om "politikermislyckanden" började undantränga keynesianernas och välfärdsteoretikernas syn på statsingripanden i ekonomin som korrektiv mot marknadsmisslyckanden. Public choice-skolan har därmed kommit att sammankopplas med "Reaganomics", "Thatcherism" och andra sinistra politiska företeelser. Detta är beklagligt, ty sådana associationer följer inte med logisk nödvändighet av denna vetenskapliga teori. Den bör i stället ses som det mest ambitiösa försöket hittills från ekonomernas sida att bidra till en mera realistisk och värderingsfri analys av politik och byråkrati än vad den traditionella statsvetenskapliga forskningen åstadkommit. Att statsvetarna i USA besvarat denna utmaning framgår bl a av att de anses utgöra omkring 45 procent av public choice-sällskapetets medlemmar, vilket är lika mycket som ekonomernas andel; den återstående tion-

¹ I Sverige har statsvetarna Björn Molin och Gunnar Sjöblom tagit starka intryck av Downs. Detta kan avläsas i deras doktorsavhandlingar Molin [1965] och Sjöblom [1968].

delen kommer främst från sociologi och filosofi. (Tullock sid 17.)

Även i Sverige har ju public choice-skolan börjat uppmärksammas under senare år, såväl i ekonomisk och statsvetenskaplig facklitteratur som i mera populariserande framställningar. Till de främsta introduktörerna hör Johan Myhrman [1980], Ingemar Ståhl [1977] och i någon mån Klas Eklund [1981]. Men trots detta är det välkommet att en liten introduktionsbok, som Gordon Tullock publicerade 1976 under titeln *The Vote Motive*, nu utgivits på svenska *Den politiska marknaden — en introduktion till public choice-skolan* (Timbro samhällsdebatt 1982, ca 35 kr). Boken omfattar endast ett 80-tal sidor, inklusive ett kort förord av Johan Myhrman. Den är mycket lättläst och pedagogiskt upplagd, vilket man knappast kan säga om den egentliga facklitteraturen i ämnet. Det finns inte så mycket att invända mot innehållet. De viktigaste aspekterna av relationen mellan ekonomi och politik, statens roll, kohandel och demokratisk kontroll samt byråkrati-problemen behandlas med klagörande exempel och figurer.

Kohandel och röstningsparadoxer

Till det bästa i boken hör diskussionen av s k implicit kohandel inom de politiska partierna och regeringarna i England, där "logrolling" inte är lika accepterad som i USAs öppet kohandlande system (vilket inte hindrar att en del amerikanska statsvetare skrivit stora böcker om kongressen utan att vilja se kohandelns betydelse). Ett annat värdefullt inslag som jag noterar med viss förvåning är Tullocks försiktiga och prövande inställning till två känsliga frågor. För det första avstår han från att explicit och omgående kräva konstitutionella reformer av typ två tredjedels majoritet eller grundlagsförbud mot fördärliga ekonomiska beslut; i stället låter han boken utmytna i en from förhoppning att forskningen skall kunna bidra till en omprövning av de gamla lösningarna. Detta kan vara en nyttig läsning för de svenska ekonomer som

här om året ville dra in grundlagen och därmed demokratibegreppet i den ekonomisk-politiska debatten.

För det andra förordar Tullock experiment i liten skala med kontraktering och fri konkurrens inom den offentliga byråkratin. Till skillnad från en del vildsinta debattörer på högerkanten i Sverige kräver han inte privatisering rakt av utan resonerar klokt kring tanken att förflytta gränsen mellan politiken och marknaden fram och tillbaka i takt med att teknologiska förändringar skapar nya och skiftande möjligheter att komma tillrätta med externaliteter av typ miljöförstöring.

Men det intressantaste i Tullocks bok är kanske vad som *inte* står i den. Att han inte fördjupar sig i voteringsparadoxen må väl vara honom förlåtet; att gå in närmare på cykliska majoriteter och liknande subtiliteter skulle spränga ramen, och att skriva kort om dessa ting skulle bli ganska meningslöst. Anmärkningsvärt är däremot, att det i diskussionen av medianväljarteomet inte finns ett enda ord om den viktiga faktor i demokratin som statsvetarna brukar kalla antecipation — eller, på vanlig svenska, ledarskap och framförhållning. Att betrakta den representativa demokratin enbart som en teknik för avspeglning av de för tillfället rådande opinionsvindarna i väljarkåren är en otillbörlig förenkling. Lika galet blir det när Tullock och andra public choice-anhängare helt bortser från ideologiernas betydelse som drivkrafter i det politiska spelet. Här måste statsvetaren anmäla en bestämd reservation. Inga kvasifilosofiska resonemang om den till ideologi eller samhällsintresse förklädda egennyttnen kan rädda denna fundamentala brist i analysen.

En annan svaghet i public choice-teorin, som även präglar Tullocks bok, är att komplexiteten — för att inte säga förvirringen — i det moderna förhandlingsekonomiska beslutsfattandet på den politiska sidan av spelbordet inte alls kan fångas in och än mindre förklaras. Här behövs en korsbefruktning med vanlig hederlig statsvetenskaplig eller historisk forskning och med en del

Bokanmälningar

av organisationsteorins lärdomar om "administrative behavior" etc. Annars blir en i och för sig välbehövlig public choice-orienterad forskningsansats just så steril och verklighetsfrämmande som en del av skolans läroböcker väcker farhågor för.

Professor *Nils Elvander*
Uppsala universitet och FARådet

Referenser

- Eklund, K., [1981], "Är Keynes verkligen dod?" *Tiden* 1981:8-9.
- Molin, B., [1965], *Tjänstepensionsfrågan — En studie i svensk partipolitik*, Göteborg.
- Myhrman, J., [1980], "Varför växer den offentliga sektorn så snabbt?" *Ekonomisk Debatt*, årg 8, nr 5.
- Sjoblom, G., [1968], *Party Strategies in a Multi-Party System*, Lund.
- Ståhl, I., [1977], "En ekonomisk teori för blandekonomin" i E. Dahmén (red) *Erfarenheter av blandekonomin*, Stockholm, SE-banken.